

Podcastserie: Van Ouder op Kind

Thema: De intergenerationele overdracht van extreme denkbeelden binnen het gezin

Opzet: 4 afleveringen, circa 15 minuten per aflevering

Taal: Nederlands

Host: Layla van Wieringen

Gast sprekers: anoniem, citaten door stemacteurs

Aflevering 1. Aard, omvang, en de zaak-Yousra L.

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht ontstaan voor de kinderen van extremistische ouders. Hoe ziet hun opvoeding eruit? Hoe waarschijnlijk is het dat zij uiteindelijk ook zelf het extreme gedachtegoed van hun ouders zullen omarmen? En zullen zij in de toekomst daadwerkelijk een dreiging gaan vormen? Mijn naam is Layla van Wieringen en ik werk als onderzoeker bij het Institute of Security and Global Affairs aan de Universiteit Leiden. Samen met mijn collega's Daan Weggemans, Katharina Krüsselmann en Marieke Liem doe ik onderzoek naar de intergenerationele overdracht van extreme ideologieën. Vorig jaar publiceerden wij het rapport Van Ouder op Kind, waarin we beschrijven wat er tot nu toe al bekend is over de overdracht van extremistische denkbeelden. In deze serie neem ik jullie mee in onze eerste bevindingen.

In deze aflevering gaan we in op de aard en omvang van dit fenomeen. Hoeveel gezinnen met extreme denkbeelden wonen er eigenlijk in Nederland? En waarom is het zo moeilijk om deze groep in beeld te krijgen? Ik bespreek wat de literatuur hierover te zeggen heeft, en praat met verschillende professionals die in hun werk regelmatig met dit soort gezinnen te maken krijgen.

Maar allereerst wat opmerkingen bij de term 'extreem'. Want wanneer is een ideologie eigenlijk 'extreem' te noemen? In ons onderzoek gebruiken wij deze term om te verwijzen naar denkbeelden die tegen de gangbare normen en waarden ingaan, en die het gebruik van geweld hierbij legitimeren. Zulke ideeën kunnen politiek of religieus van aard zijn. Het geweld kan bovendien een externe of een interne geweldscomponent bevatten. *Extern* geweld is geweld dat tegen de buitenwereld of tegen een specifieke vijand is gericht, uit naam van een groepsideologie. Terroristisch gemotiveerd geweld is hier een voorbeeld van. Dit zien we met name terug in links-extremistische, rechts-extremistische en jihadistische kringen. Groepen die *intern* gewelddadig zijn, gebruiken fysiek, emotioneel of seksueel geweld tegen haar eigen leden. Ook de isolatie, manipulatie en uitbuiting van groepsleden valt onder intern geweld. Dit soort geweld wordt niet instrumenteel of doelgericht ingezet, maar komt ook hier voort uit de groepsideologie. Met andere woorden: Het doel van het interne geweld is om bestaande

structuren en overtuigingen te behouden, en andersdenkenden uit te sluiten. Dit is een dynamiek die we bijvoorbeeld vaak terugzien in sektarische gemeenschappen en andere zogenoemde *high control groups*.

[Stilte]

Nu we de term ‘extreem’ hebben afgebakend, kunnen we inzoomen op de gezinnen waar kinderen met extreme denkbeelden worden opgevoed. Zoals gezegd zijn wij onder meer geïnteresseerd in de omvang van deze groep. Want het feit dat ook in Nederland extreme gezinnen wonen, staat buiten kijf. Zeker over kinderen die door jihadistische ouders worden opgevoed, bestaan al langere tijd zorgen. De Nationaal Coördinator Terrorisbestrijding en Veiligheid, de NCTV, waarschuwde al in 2019 voor het risico dat kinderen uit jihadistische gezinnen lopen, om uiteindelijk in de voetsporen van hun ouders te treden. En ook de Raad voor de Kinderbescherming en het Openbaar Ministerie krijgen zo nu en dan te maken met de kinderen van Terugkeerders uit Syrië.

Een recent voorbeeld van een dergelijke casus is de rechtszaak tegen destijds 33-jarige Yousra L. uit Uithoorn. Yousra is een voormalig Syriëganger en propagandiste voor Islamitische Staat. Daarnaast is ze alleenstaande moeder van drie jonge kinderen. Door de opname van vertrouwelijke communicatie (ookwel OVC-opnamen) in het huis van Yousra, kon de politie haar gesprekken met haar dochter en zoons afluisteren. Eén van deze interacties verloopt als volgt, zo blijkt uit de bewijsvoering:

“De verdachte [Yousra L.] zegt: ‘Stouteriken die kinderen doodmaken gaan [naar] het hellevuur, ik heb jullie vorige keer laten zien, de kinderen die aan het huilen zijn, ze worden doodgemaakt, zo zielig! Ja die moeten naar het hellevuur die mensen’.

[De zoon van Yousra] zegt: ‘Nee’.

Yousra zegt: ‘Wel, kijk maar, hier’. Yousra zoekt vermoedelijk een video op, om het aan haar zoon en dochter te laten zien. (...) Yousra doet mensen na die zeggen dat Islamitische Staat slecht is, en zegt vervolgens: ‘Deze gaan allemaal naar het hellevuur, want hij liegt, mag niet liegen he! Hij maakt de mensen dood, hij maakt moslims dood met deze vliegtuigen, die bombarderen. Kijk wat ze kapot maken! Ze maken onze mensen kapot!’.

De zoon van Yousra zegt: ‘Wij gaan doodmaken!’.”

[stilte]

Yousra L. werd op 29 juni 2021 veroordeeld tot zes jaar cel en tbs met dwangverpleging, voor de verspreiding van IS-propagandamateriaal. Wat er met Yousra’s kinderen zal gebeuren nu zij voor langere tijd vast komt te zitten, is onbekend. Ook kunnen we nu nog niet zeggen in hoeverre de gewelddadige ideeën van hun moeder ook in hen heeft postgevat. Wél is duidelijk dat er meerdere extremistische gezinnen in Nederland zijn, waar kinderen mogelijk op soortgelijke wijze worden opgevoed. Volgens de Nationaal Coördinator Terrorisbestrijding en Veiligheid ging het anno 2019 om enkele honderden jihadistische echtparen en tientallen gezinnen waarvan ten minste één ouder het

jihadistisch gedachtegoed aanhangt. In hoeverre hier een nieuwe generatie jihadisten uit voort zal komen, blijft echter gissen, legt een casusdeskundige uit:

[CB: “We hebben eigenlijk nog niet voldoende tijd gehad om daar uitspreken over te doen. Want de eerste lichter uitreizigers - daarvan zijn er een aantal vroegtijdig teruggekeerd. Die hebben inmiddels een gezinnetje en daar zijn ook kinderen uit geboren. Maar die zijn nog zo jong dat we daar nog geen zicht op hebben – op wat dat er in die opvoeding gebeurt en met welke gevolgen”].

Op de gezinnen waar andere extreme denkbeelden spelen, is over het algemeen nóg minder zicht. Meldpunt Sektesignaal heeft vorig jaar vastgesteld dat er zo’n 8000 tot 10.000 mensen in Nederland zijn aangesloten bij sektarische bewegingen. Maar hoeveel gezinnen en kinderen zich hieronder bevinden, is onbekend. Ook het aantal Nederlandse gezinnen waar links-extremistische, rechtsextremistische of anderszins gewelddadige ideeën worden verkondigd, is niet bekend. Toch lijken dergelijke casussen vaker voor te komen, zo vertelt een casusdeskundige:

[MS: “Ik ben al 12 jaar werkzaam op dit thema, en ik heb deze problematiek in die tijd wel echt zien toenemen. Sowieso is het gezicht van radicalisering in de afgelopen jaren veel veranderd (...). En doordat het anti-overheidssentiment daarbij zoveel sterker is geworden, zie je ook dat gezinnen zich steeds meer afsluiten voor de buitenwereld. Dat maakt het moeilijk om zicht op hen te krijgen”].

Er zijn ook andere redenen waarom het zo moeilijk is om extreme gezinnen in beeld te krijgen. Zo hebben extreme gezinnen er over het algemeen baat bij om zoveel mogelijk onder de radar te blijven. Als zij teveel in de publiciteit komen te staan, kan dat het voortbestaan van de groepsideologie in gevaar brengen. In het ergste geval zou het er zelfs toe kunnen leiden dat de kinderen onder toezicht gesteld of uithuisgeplaatst worden. Deze schuwheid maakt het voor zowel onderzoekers als praktijkdeskundigen lastig om zicht op deze gezinnen te krijgen.

In de tweede plaats passen ouders diverse controletechnieken toe, om kinderen zoveel mogelijk weg te houden bij andersdenkenden, en om zo de extreme ideologie op hen over te kunnen dragen. Ouders onttrekken hun kinderen zoveel mogelijk aan de zogenoemde *mainstream*. Hierdoor hebben ook andere actoren met een signaleringsfunctie, zoals bijvoorbeeld de klassenleraar, de huisarts of de voetbaltrainer, vaak nauwelijks zicht op wat er zich in deze gezinnen afspeelt.

Ik vroeg een casusdeskundige hoe zij dit in de praktijk terugziet:

[CB: “Wat we vaak zien, met name in jihadistische milieus, is het isoleren van deze kinderen uit de maatschappij. Dus alleen maar omgaan met gelijkgestemden. Geen mogelijkheid bieden tot omgang met andersdenkenden. De vader en moeder die bepalen van naar welke moskee, naar welke school zij moeten gaan... En ouders die daarin eigenlijk continue het juiste voorbeeld geven”].

Dat dit verregaande consequenties kan hebben, blijkt uit het voorbeeld dat een andere casusdeskundige geeft;

[MS: “We hadden laatst een casus van een meisje met suikerziekte. Zij mocht van haar vader niet naar het ziekenhuis, omdat die volgens hem met de overheid in een complot zou zitten. Dan zie je dus dat kinderen echt fysiek gevaar lopen vanuit die ideologie. En ziekenhuizen en huisartsen verliezen dan ook zicht op wat er zich in zo’n gezin afpeelt]”

In de derde en laatste plaats is er onder hulpverleners vaak nog veel onwetendheid over extreme ideologieën in gezinnen. Vaak weet men niet hoe dit gesprek met ouders te voeren, zonder hun vertrouwen te verliezen. Ideologie of geloof is bovendien niet iets waar hulpverlening tijdens een huisbezoek standaard op toetst.

[MS: “We hebben nou eenmaal geen meldplicht voor ideologie of religie. Daar mag je in Nederland niet aankomen. En dat vind ik zeker terecht, maar dat maakt ook dat er veel blinde vlekken zijn”].

[stilte]

Hieruit blijkt hoe ingewikkeld het is om zicht te krijgen op de gezinnen waar vermoedelijk extreme denkbeelden van ouder op kind worden overgedragen. Vaak komen deze gezinnen pas in beeld wanneer het kwaad al is geschied – en de veiligheid en ontwikkeling van kinderen dusdanig in gevaar komt, dat een interventie noodzakelijk is. Aan de hand van ons onderzoek gaan wij er echter vanuit dat slechts een minderheid van de extreme gezinnen op deze manier aan het licht komt. Wat er zich achter al die andere voordeuren afspeelt, blijft dan ook gissen.

Wel laat ons onderzoek zien dat ouders in extremistische, radicale en sektarische milieus soortgelijke opvoedpraktijken hanteren. Met andere woorden: Er zitten gelijkenissen in de manier waarop verschillende extreme denkbeelden van ouder op kind worden overdragen. In de volgende aflevering gaan wij hier dieper op in. Wat kunnen we leren uit onderzoek naar kinderen in sektarische groepen en radicale bewegingen? En hoe kunnen we deze kennis toepassen op gezinnen met andere extreme ideeën? Je hoort het volgende week, in de tweede aflevering van de podcastserie *Van Ouder op Kind*. Bedankt voor het luisteren.

Deze podcastserie is een samenwerking van de Universiteit Leiden en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. De uitspraken in deze aflevering zijn gebaseerd op het onderzoeksrapport *Van Ouder op Kind*, dat in 2021 is gepubliceerd door het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum. Het volledige rapport is vrij toegankelijk via de website van het WODC.

Aflevering 2: Het Overdrachtsproces: Lessen uit Ruinerwold

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht ontstaan voor de kinderen van extremistische ouders. Hoe ziet hun opvoeding eruit? Hoe waarschijnlijk is het dat zij uiteindelijk ook zelf het extreme gedachtegoed van hun ouders zullen omarmen? En zullen zij in de toekomst daadwerkelijk een dreiging gaan vormen? Mijn naam is Layla van Wieringen en ik werk als onderzoeker bij het Institute of Security and Global Affairs aan de Universiteit Leiden. Samen met mijn collega's Daan Weggemans, Katharina Krüsselmann en Marieke Liem doe ik onderzoek naar de intergenerationele overdracht van extreme ideologieën. Vorig jaar publiceerden wij het rapport Van Ouder op Kind, waarin we beschrijven wat er tot nu toe al bekend is over de overdracht van extremistische denkbeelden. In deze serie neem ik jullie mee in onze eerste bevindingen.

In de eerste aflevering stonden we stil bij de mate waarin de intergenerationele overdracht van extreme denkbeelden voorkomt. In deze aflevering zoomen we verder in op de manieren waarop deze overdracht plaatsvindt. Omdat hier nog relatief weinig onderzoek naar is gedaan, trekken we hierbij een vergelijking met de overdracht van sektarische en radicale denkbeelden. De manier waarop kinderen binnen deze milieus worden opgevoed, kan ons namelijk veel leren over hoe gewelddadige extremistische ideologieën van ouder op kind kunnen worden overgedragen.

In de eerste aflevering van deze podcast legden we al uit dat extreme denkbeelden zich laten kenmerken door hun legitimering van het gebruik van geweld. Zulk geweld kan op de buitenwereld gericht zijn, of tegen een specifieke vijand, zoals bij jihadistische, rechts-extremistische en links-extremistische ideologieën het geval is. Daarom dat we in die gevallen spreken van *extern* geweld. Er zijn echter ook extreme stromingen die misschien niet zozeer geweld uitoefenen tegen de buitenwereld, maar wel tegen de eigen groep. Hierbij is vaak sprake van strenge sociale controle, manipulatie en isolatie van groepsleden. Ook wordt groepsleden hun autonomie, privacy en identiteit afgenomen, waardoor zij volledig overgeleverd raken aan de groepsideologie. Hoewel deze groepen niet per definitie een dreiging tegen de nationale veiligheid vormen, kunnen zij hun leden weldegelijk ernstig beschadigen. Deze groepen, waaronder ook sektarische bewegingen, noemen we daarom *intern* gewelddadig.

Een casusdeskundige omschrijft verschil dit als volgt:

[MS: “In zowel sektarische als extremistische gemeenschappen zien we dat angst en vijandbeelden een heel belangrijke rol spelen. En daarnaast hebben die groepen een heel duidelijk beeld op hoe iemand zou moeten zijn. Dat zien we ook in gangs: een heel specifiek profiel van hoe iemand zich moet gedragen. Het individu wordt ondergeschikt gemaakt aan het collectief. Er zit een soort psychologische oorlogvoering in. En die geweldscomponent, daar ligt de scheidslijn van wat we tolereren, en wat niet. Dan hebben we het dus over geweld tegen een bepaalde vijand enerzijds, en geweld om de leden in het gareel te houden, anderzijds”]

Een recente Nederlandse casus die de werking hiervan illustreert, is de zaak-Ruinerwold. In deze zaak draait het om een boerderij in het Drentse dorp Ruinerwold, waar eind 2019 een kindermisbruikzaak van ongekende proporties aan het licht kwam. Een man met de naam Gerrit-Jan van D. bleek zes van zijn kinderen jarenlang gevangen te hebben gehouden in zijn boerderij. De kinderen werden geïsoleerd van de buitenwereld: ze waren nooit officieel ingeschreven en gingen niet naar school. Sommigen van hen hadden de boerderij waarin ze waren opgegroeid zelfs nog nooit verlaten. Daarnaast werden zij regelmatig seksueel, emotioneel en fysiek mishandeld door hun vader. Het gezin werd pas ontdekt toen één van de kinderen wist te ontsnappen.

Uit de media-aandacht die op de ontdekking van de boerderij volgde, specifiek de documentaire-reeks van Jessica Villerius, werd duidelijk hoe Van D. mettertijd zijn waanbeelden op zijn kinderen kon overbrengen. Dat deed hij bijvoorbeeld door de kinderen continue met angstbeelden te voeden, fysieke straffen en beloningen uit te delen, en hun onderlinge concurrentie voor zijn goedkeuring te stimuleren. Van D. was in staat een zogenoemd narratief te creëren, een samenhangend verhaal, waardoor zijn waangedachtes voor zijn kinderen aannemelijk werden. Maar bovenal wist hij in te spelen op de loyaliteit en het vertrouwen dat zijn kinderen naar hem voelden. Want hoewel Van D. zijn kinderen buitengewoon veel schade aandeed, bleven zij trouw aan hem. En ook na hun ontdekking en vrijlating bleven enkelen van hen oprechte liefde voor hun vader voelen – die mogelijk zelfs wederzijds was.

[stilte]

Het is makkelijk om ouders met extreme denkbeelden weg te zetten als slechteriken of *bad guys*. Als we het hebben over intergenerationale overdracht van zulke ideologieën, ligt de nadruk dan ook al snel op de emotionele mishandeling die hiermee gepaard lijkt te gaan. De werkelijkheid is echter complexer dan dat – zo blijkt ook uit de zaak-Ruinerwold. De rol van liefde, loyaliteit, en vertrouwen in overdrachtsprocessen worden vaak over het hoofd gezien. Maar als we deze processen werkelijk willen begrijpen, vanuit het perspectief van zowel ouder als kind, is het misschien juist nodig om ook hier aandacht voor te hebben.

Want hoe verleidelijk het ook is om ouders met extreme denkbeelden weg te zetten als ‘probleemgezinnen’ – laat ons onderzoek zien dat dit niet altijd terecht is. Met een systematische literatuurstudie hebben wij ontdekt dat extreme denkbeelden over het algemeen *niet* met brute kracht worden overgedragen. Het gebruik van fysieke mishandeling of lijfstraffen zoals in de zaak Ruinerwold, lijkt in de praktijk niet eens zo vaak voor te komen in gezinnen met extreme denkbeelden. Veel vaker is intergenerationale overdracht een subtiel proces, dat socialisering wordt genoemd. Hierbij nemen kinderen beetje bij beetje gedragingen en gedachten van hun ouders over. Dat gebeurt bijvoorbeeld doordat zij hun vader en moeder imiteren, of doordat zij zich onbewust aanpassen aan de verwachtingen van hun ouders. Op die manier wordt de extreme ideologie langzaam onderdeel van het wereldbeeld van deze kinderen. Zij doorlopen met andere woorden een proces van *internalisering*, waarbij de

denkbeelden van ouders versmelten met die van het kind zelf. Doordat kinderen veelal door hun ouders worden weggehouden van tegengeluiden, zijn zij bovendien niet in staat om de uitspraken van hun ouders te toetsen. Ook komen zij niet of nauwelijks in contact met andere leefwijzen en wereldbeelden – wat het internaliseringsproces verder bestendigt.

Het is dus een misverstand dat extreme denkbeelden per definitie met harde hand aan jongere generaties worden opgelegd. Ook lijken zij over het algemeen niet op de klassieke probleemgezinnen waar hulpverlening veelal mee te maken krijgt. Voor ouders in sektarische en radicale bewegingen, maar ook voor hen die hun kinderen opvoeden met gewelddadig extremistisch gedachtegoed, geldt zelfs dat zij voor de buitenwereld niet altijd afwijken van de norm. Dat maakt het erg moeilijk om vat te krijgen op deze gezinnen, legt een casusdeskundige uit:

[MS: “Kijk, Multi-Problem-gezinnen die toevallig óók nog eens rechtsextremistisch zijn, komen over het algemeen wel in beeld. Maar hoeveel huishoudens zijn er waar géén sprake is van schulden of onderwijsproblemen of iets dergelijks? Ik denk dat negen van de tien gezinnen waarin deze ideologieën spelen, niet in beeld komt. We kunnen niet achter de voordeur van een rechtsextremistische Jan Modaal kijken”]

Hiermee is uiteraard niet gezegd dat dergelijke opvoedingspraktijken moeten worden geoorloofd. Een jeugd in een extreem gezin is zonder twijfel problematisch en mogelijk zelfs zeer schadelijk voor de kinderen in kwestie. Want ook wanneer ouders veel van hun kinderen houden, kunnen zij schade aanrichten met hun denkbeelden.

[MS: Ja, ik heb daar met collega's wel eens discussies over. Dan wordt er na een huisbezoek gezegd: ‘Die vader van het gezin is zo betrokken, en zo lief voor de kinderen’. Maar dan zeg ik: ‘Ja, maar als je kijkt naar de ideologie die wordt overgedragen ... daar zit zóveel geweld in. Hoe kan je dat los zien van de opvoeding? Hoe kan je dat los zien van het gedachtegoed waar iemand voor staat? Want die kinderen worden daar hoe dan ook op enig moment aan blootgesteld’”].

[stilte]

Er zijn ook nog andere gelijkenissen tussen diverse extreme ideologieën en de manier waarop zij van ouder op kind worden overdragen. Zoals ik al kort even aanstipte, is het isoleren van kinderen een terugkomend thema in ons onderzoek. Ouders met zowel sektarische, als radicale, als extremistische denkbeelden houden hun kinderen het liefst zo ver mogelijk weg bij alles en iedereen die de gezinsideologie ondermijnt. In jihadistische kringen zien we bijvoorbeeld dat ouders hun kinderen liever niet naar de kinderopvang sturen, uit angst om hen bloot te stellen aan onzuivere invloeden. Dat resulteert, ook in Nederland, in allerlei netwerken van jihadistische oppasmoeders die doordeweeks voor elkaars kinderen zorgen. In rechts-extreme en links-extreme milieus gaan kinderen in de zomer niet op vakantie, maar worden zij naar jeugdkampen gestuurd, waar zij worden voorbereid op een leven als

strijder. En in radicale of sektarische gezinnen maken ouders strenge keuzes in de media waaraan kinderen worden blootgesteld. Tv-programma's, radiozenders en websites die in strijd zijn met de gezinsideologie, worden niet getolereerd.

Uit ons onderzoek blijkt echter dat er één meest prominente isolatiemethode is, die in een groot deel van deze gezinnen wordt ingezet: thuisonderwijs. Om te voorkomen dat kinderen in het klaslokaal in aanraking komen met ideeën die niet in lijn liggen met de gezinsideologie, houden extreme ouders hun kroost vaak thuis. Uit Amerikaans en Duits onderzoek blijkt dat onder meer jihadistische en rechts-extreme gezinnen hun kinderen regelmatig van thuisonderwijs voorzien. In hoeverre dit ook in Nederland gebeurt is nog onduidelijk. Wel zijn er onder Nederlandse casusdeskundigen vermoedens dat dit ook hier voorkomt. Daarbij is het niet onwaarschijnlijk dat radicaal of extremistisch thuisonderwijs door de coronamaatregelen en *lockdowns* van de afgelopen jaren, mogelijk zelfs een vlucht heeft genomen.

“MS: Ja, die trend herken ik ook wel. Vroeger was thuisonderwijs echt iets voor geitenwollensokkenmensen, zoals we dat noemden. Maar nu zien we dat daar veel vaker voor wordt gekozen vanuit anti-overheids sentimenten. Geen vertrouwen in de overheid, geen vertrouwen in het onderwijs... Dan krijgt het toch een andere lading”.

Wettelijk gezien zijn er in Nederland slechts drie legitieme gronden voor vrijstelling van de leerplicht. Vrijstelling is mogelijk wanneer een kind om gezondheidsredenen niet in staat is om fysiek onderwijs te volgen; of wanneer een kind onderwijs volgt in het buitenland; of wanneer er in de directe omgeving van het kind geen school is die aansluit bij de geloofsovertuigingen van het gezin. Onder casusdeskundigen bestaat het vermoeden dat deze laatste reden ook door Nederlandse ouders met extreme denkbeelden wordt aangegrepen, om hun kinderen van hun eigen onderwijsmethoden te voorzien. In welke mate dit gebeurt is niet bekend. Ook is het niet duidelijk in hoeverre er ouders met extreme idealen zijn die hun kind illegitiem – dus zonder vrijstelling van de leerplicht – thuishouden.

Om hier meer over te weten te komen, sprak ik met een casusdeskundige die in de praktijk regelmatig met extreme gezinnen te maken krijgt. Zij vertelde me:

[MV: “In mijn functie kom ik best vaak op islamitische scholen. Daar krijg ik dan soms te horen: “Ja, wij hebben een groep ouders en die maken ruzie met het schoolbestuur. Zij komen op de tienminutengesprekjes met een uitgeprinte hadith en die gooien ze dan op de tafel en dan roepen ze: “Jullie geven muziekles en dat is ‘haram’, en jullie maken onze kinderen ‘kafir’, en de school is niet streng genoeg.”” Soms krijg je dan ook te horen dat er een groepje ouders bezig is met het oprichten van een eigen islamitische school, die wel aan hun eisen voldoet. Dat vind ik wel een zorgelijk signaal”]

Vooraf moeders zouden een belangrijke rol spelen in dit thuisonderwijs, vertelt ze.

[MV: “Ja, die dames zijn daar heel erg mee bezig. Zij gebruiken daarvoor hun eigen studiemateriaal. Zij hebben bijvoorbeeld allerlei Arabische boekjes, ontworpen door Nederlandse bekeerlingen. Met een zeer orthodoxe inslag natuurlijk. Die kun je gewoon online kopen. En die moeders storten zich helemaal daarop.”]

Hoe het thuisonderwijs in andere extreme milieus wordt vormgegeven, blijft vaak gissen. Desondanks hebben we in deze aflevering gezien dat er veel gelijkenissen zitten in de manieren waarop denkbeelden binnen diverse extreme milieus van ouder op kind worden overgedragen. Enerzijds spelen interne geweldscomponenten, zoals emotionele mishandeling en manipulatie een belangrijke rol. Anderzijds blijken ook gevoelens van loyaliteit en vertrouwen tussen ouder en kind juist belangrijk bij deze overdracht. Ook andere subtiele leerprocessen spelen hierbij mee. Socialisering door imitatie bijvoorbeeld, en de internalisering van extreme denkbeelden door kinderen. Tot slot wordt overdracht vergemakkelijkt door kinderen van de buitenwereld te isoleren – waarbij ouders regelmatig gebruik maken van thuisonderwijsstructuren.

Deze patronen en gelijkenissen laten zien dat we uit diverse contexten kunnen leren, wanneer we intergenerationele overdracht als fenomeen willen duiden. Om overdrachtsprocessen in extremistische kringen te begrijpen, kunnen we blijkbaar dus ook lessen trekken uit overdracht in sektarische milieus of radicale gezinnen – en vice versa.

Toch betekent dit niet dat iedereen die opgroeit met extreme denkbeelden, later ook deze ideeën blijft aanhangen. Uit de praktijk weten we dat het voor kinderen van extreme ouders mogelijk is om zich vroeger of later los te maken van hun ouders’ gedachtegoed. Waarom zijn sommige kinderen extra vatbaar voor het gedachtegoed van hun ouders, terwijl anderen zich juist weerbaar tonen? En wat weten we over de factoren die deze overdracht stimuleren of juist verhinderen? Je hoort het volgende week, in de derde aflevering van de podcastserie *Van Ouder op Kind*. Bedankt voor het luisteren.

Deze podcastserie is een samenwerking van de Universiteit Leiden en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. De uitspraken in deze aflevering zijn gebaseerd op het onderzoeksrapport *Van Ouder op Kind*, dat in 2021 is gepubliceerd door het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum. Het volledige rapport is vrij toegankelijk via de website van het WODC.

Aflevering 3 - Het Losmaken: Omar Bin Laden

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht ontstaan voor de kinderen van extremistische ouders. Hoe ziet hun opvoeding eruit? Hoe waarschijnlijk is het dat zij uiteindelijk ook zelf het extreme gedachtegoed van hun ouders zullen omarmen? En zullen zij in de toekomst daadwerkelijk een dreiging gaan vormen? Mijn naam is Layla van Wieringen en ik werk als onderzoeker bij het Institute of Security and Global

Affairs aan de Universiteit Leiden. Samen met mijn collega's Daan Weggemans, Katharina Krüsselmann en Marieke Liem doe ik onderzoek naar de intergenerationele overdracht van extreme ideologieën. Vorig jaar publiceerden wij het rapport Van Ouder op Kind, waarin we beschrijven wat er tot nu toe al bekend is over de overdracht van extremistische denkbeelden. In deze serie neem ik jullie mee in onze eerste bevindingen.

In de vorige aflevering bespraken we het overdrachtsproces van extreme denkbeelden. Hoe zorgen ouders ervoor dat kinderen hun ideologie overnemen? Zoals we zagen, is intergenerationele overdracht een complex en gelaagd proces. We kunnen hier veel over leren, door te kijken naar hoe kinderen in sektarische en radicale gemeenschappen worden opgevoed. Hieruit weten we dat onder meer isolatie en thuisonderwijs belangrijke overdrachtstechnieken zijn.

In deze aflevering staan we stil bij hoe kinderen zich losmaken van extreme gezinsideologieën. Waarom lukt het sommigen om uiteindelijk afstand te nemen van de denkbeelden van hun ouders – en anderen niet? En wat zijn de risicofactoren en beschermende factoren die hier invloed op hebben? Ik bespreek wat de literatuur hierover te zeggen heeft, en praat met verschillende deskundigen die in hun werk met extreme gezinnen te maken krijgen.

Zoals al eerder gezegd, is er nog weinig structureel onderzoek gedaan naar de intergenerationele overdracht van extreme denkbeelden binnen de gezinscontext. Dat betekent echter niet dat het een nieuw onderwerp is. Na de Tweede Wereldoorlog leefde in Nederland bijvoorbeeld al de vraag wat er moest gebeuren met de kinderen van NSB'ers. Kinderen van ouders die met de Duitsers hadden gecollaboreerd, werden na de Bevrijding veelal verstoten uit de Nederlandse samenleving. Sommigen van hen werd naar heropvoedingskampen gebracht, waar zij onder zware omstandigheden werden voorbereid op hun re-integratie in de maatschappij. Anderen werden ondergebracht bij pleeggezinnen of bij andere familieleden – terwijl hun ouders hun gevangenisstraf uitzaten.

Tegenwoordig weten we dat het overgrote merendeel van deze NSB-kinderen zich uiteindelijk volledig los heeft weten te maken van het fascistische gedachtegoed van hun ouders. Gezien het Nederlandse oorlogstrauma, en de diepgrondige afkeer van dergelijke denkbeelden die men in de jaren daarna voelde, is dat misschien niet verrassend. Toch zien we dat ook kinderen in andere contexten zich weerbaar kunnen tonen tegen extreme denkbeelden. Een mooi voorbeeld hiervan is het verhaal van Omar Bin Laden.

Omar Bin Laden is, zoals zijn naam al doet vermoeden, een zoon van Osama Bin Laden – het brein achter de aanslagen van 11 september 2001. Hoewel Omar alle kansen tegen zich had om zelf ook een jihadistisch terrorist te worden, liep zijn leven anders. Hij groeide op in de jaren '80, in de woestijn van Saudi-Arabië, waar hij met harde hand de jihadistische leer van zijn vader bijgebracht kreeg. Zijn opvoeding was gewelddadig en liefdeloos, en ging gepaard met veel fysieke en emotionele mishandeling. Al op 14-jarige leeftijd begon Omar mee te trainen met de rekruten van Al-Qaeda. Dat

deed hij zes jaar lang, tot hij zich op 20-jarige leeftijd distantieerde van zijn vaders gewelddadige ideeën en acties. Hij verhuisde uiteindelijk naar Normandië in Frankrijk, waar hij tegenwoordig een overwegend rustig bestaan leidt als kunstschilder. Hij houdt van muziek en cowboyfilms, en is naar verluidt een groot Amerika-fanaticus. Omar heeft zijn vader tot aan zijn dood in 2011 niet meer gesproken. Het verhaal over zijn jeugd heeft hij opgetekend in een boek, met de titel *Growing Up Bin Laden*.

[stilte]

Dus wat kan de literatuur ons vertellen over het verschil tussen de kinderen die zich wél los weten te maken van extreme ideologieën, zoals Omar, en hen die dat niet lukt? Hier liggen verschillende factoren aan ten grondslag, zo blijkt uit onze literatuurstudie. Zo zijn er factoren die intergenerationele overdrachtsprocessen kunnen versterken, en factoren die deze juist kunnen afremmen. We zullen op beide type factoren wat dieper ingaan.

Allereerst, de elementen die overdracht kunnen versterken. Deze noemen we ook wel risicofactoren. Uit de literatuur blijkt dat de overdracht van extreme denkbeelden zich vaak voordoet in overwegend instabiele gezinnen. Denk hierbij aan criminaliteit, drank- of middelen misbruik, en schulden onder ouders. Deze factoren zijn niet bepaald verrassend – aangezien zij bekend staan als factoren die de vatbaarheid voor radicalisering in het algemeen kunnen vergroten.

Andere risicofactoren voor intergenerationele overdracht zijn een lage sociaaleconomische status en het hebben van een migratieachtergrond. Deze factoren vergroten de kans dat een gezin weinig binding heeft met de samenleving, waardoor de extreme gezinsideologie sterker wordt aangegrepen door de gezinsleden, en dus ook door de kinderen in kwestie. Hieraan verwant is de risicofactor die we ‘ervaringen van slachtofferschap’ noemen: wanneer gezinsleden het gevoel hebben dat zij continue buitengesloten worden van de maatschappij, kan dat eveneens de overdracht van extreme ideeën versterken. Ook negatieve ervaringen met politie, justitie of andere overheidsinstanties kunnen dergelijke slachtoffergevoelens aanwakkeren. Het wantrouwen tegen de gevestigde orde kan vervolgens van ouder op kind worden overgedragen, waardoor ook gewelddadige denkbeelden makkelijker kunnen postvatten.

Ik sprak hierover met een casusdeskundige die in de praktijk regelmatig met extreme gezinnen te maken krijgt. Zij vertelde me:

[GT: “Wat ik het naaste vind van die extremistische ideologieën is niet eens per se het handelingsperspectief of het gedrag, maar juist de overdracht van die *boosheid*. Dat zie je vooral bij ouders die uit een ander land komen en daar iets naars hebben meegemaakt of zijn gevlucht. Dat gevoel van onrecht en achterstelling en die boosheid die daaruit voortkomt – dat wordt generatieslang

doorgegeven. En daar zetten kinderen zich bijna nooit tegen af, omdat dat gevoel van afwijzing in hun eigen leven heel erg wordt bevestigd, bijvoorbeeld in de vorm van discriminatie”]

Een andere factor die maakt dat kinderen extra vatbaar zijn voor de extreme ideeën van hun ouders, is de aanwezigheid van broers en zussen die deze denkbeelden zelf ook al hebben overgenomen. Vaak kijken jongere kinderen tegen oudere kinderen in het gezin op, wat de aantrekkingskracht van extreme ideeën kan versterken. In de jihadistische context zien we bovendien dat overleden Syriëgangers soms broertjes en zusjes achterlaten, die hen ophemelen als martelaars. Als deze beeldvorming door de ouders in het gezin wordt bevestigd, is het niet bepaald verrassend dat de andere kinderen in het gezin de jihadistische ideologie ook steeds meer gaan omarmen.

Verder kunnen ook andere familieleden met extreme ideeën in de omgeving van het gezin een zelfde soort effect hebben. Dat geldt zeker voor gezinnen waar tweede- en derdegraads familieleden zoals ooms en tantes, neven en nichten, regelmatig over de vloer komen. Uit de literatuur blijkt bovendien dat deze gezinnen soms een extremistische familietraditie kennen, waarbij ook grootouders en achter-ooms of -tantes in het verleden al deelnamen aan gewelddadige bewegingen. Het idee dat dit zogenaamde ‘strijdersbloed’ van generatie op generatie wordt doorgegeven, kan de overdracht van extreme denkbeelden versterken.

Tot slot zagen we ook in de vorige podcastaflevering dat een vertrouwensband tussen ouder en kind de intergenerationele overdracht van extreme denkbeelden kan stimuleren. Kinderen die zich loyaal voelen naar hun ouders, en die hen vertrouwen, zullen waarschijnlijk eerder aannemen wat zij verkondigen. Zo’n vertrouwensband groeit wanneer ouders hun kinderen consistent en met liefde opvoeden. Het vertrouwen neemt over het algemeen af wanneer ouders zich onberekenbaar of afstandelijk tonen. Een casusdeskundige vertelt:

[CB: “Kijk, ik neem zelf óók makkelijker dingen aan van mensen die dichtbij mij staan. Ik denk dat dat voor iedereen geldt. Wanneer je iemand blind vertrouwt, en als je het gevoel hebt dat iemand het beste met je voor heeft, zul je niet zo snel uitspraken in twijfel trekken. En dat geldt voor kleine kinderen al helemaal”].

[stilte]

Nu we uiteen hebben gezet wat we weten over de factoren die overdracht van ouder op kind stimuleren – wat kunnen we zeggen over de factoren die deze processen juist verhinderen? De literatuur laat zien dat kinderen die regelmatig worden blootgesteld aan leeftijdsgenootjes met andere wereldbeelden en leefwijzen, minder vatbaar zijn voor de extreme denkbeelden van hun ouders. In de praktijk betekent dit dat intergenerationele overdracht zich minder makkelijk voordoet bij kinderen die naar de buitenschoolse opvang, zangles, voetbaltraining of zwemles gaan, waar zij kinderen uit andere gezinnen leren kennen. Dat is niet zo gek, als je bedenkt dat ons wereldbeeld zich continue aanpast aan de

mensen waarmee we in contact komen. Iemand die nooit iets anders hoort dan de gewelddadige ideeën van z'n ouders, zal zich niet eens bewust zijn dat een ander perspectief ook mogelijk is.

Hieruit volgt dat kinderen die opgroeien met gescheiden ouders weerbaarder lijken te zijn tegen extreme denkbeelden – mits zij met beide ouders contact blijven houden. Dat lijkt misschien tegenstrijdig. Maar een scheiding duidt vaak op een fundamenteel conflict tussen twee ouders. En dan gaat het vaak ook over verschillende visies op de gezinsideologie. Misschien is de moeder extremer in haar denkbeelden, en de vader gematigder, of andersom. In het geval van een scheiding kan de gematigde ouder tegenwicht bieden tegen de denkbeelden van de extreme ouder. Ook komen er bij een scheiding soms stiefouders of stiefbroers en -zussen kijken met een andere leefstijl – en ook die kunnen de overdracht afremmen. Gedeeld ouderschap kan kinderen dus helpen om in te zien dat er niet één waarheid is, en dat er ook een minder extreme manier is om naar de wereld te kijken. Op die manier kan dit de overdracht van extreme denkbeelden van ouder op kind tegengaan.

Toch zijn er ook nog factoren waarvan niet helemaal duidelijk is *of* en *hoe* zij tegen extreme ideeën beschermen. Eén zo'n factor is leeftijd. Sommige studies suggereren dat kinderen die al op heel jonge leeftijd met extreme denkbeelden worden opgevoed, meer risico lopen om deze te internaliseren. Zij hebben de ideologie namelijk met de paplepel ingegoten gekregen, en *weten* eigenlijk niet beter. Andere studies kijken hier anders tegenaan: zij zien een jonge leeftijd als een beschermende factor. Jonge kinderen, zo tot een jaar of drie à vier, kunnen extreme denkbeelden namelijk nog niet begrijpen. Zij kunnen hun ouders napraten en hen imiteren, maar het werkelijk bevatten van de ideologie doen ze nog niet – en daarom kunnen zij zich deze denkbeelden feitelijk niet eigen maken. Oudere kinderen, die de achterliggende rationale en principes van het gedachtegoed wel snappen, en hiermee instemmen, lopen volgens deze studies dan ook een groter risico om de extreme ideologie te omarmen.

Deze overwegingen roepen ook vragen op over de rol van allerlei andere factoren. Kritisch denkvermogen bijvoorbeeld, of een hoog intelligentieniveau. In hoeverre maken deze het makkelijker om los te breken van een extreme gezinsideologie? De literatuur is hierover niet eenduidig. Want hoewel een kritische blik zeker kan helpen om elementen van de ideologie in twijfel te trekken, draaien extremistische denkbeelden niet enkel om logica. Extreme ideologieën bieden óók een gevoel van identiteit, zingeving, en de ervaring deel uit te maken van een groep gelijkgestemden. Elementen die niet worden gevonden in boeken of kale letters. Het sociale, emotionele aspect van extreme denkbeelden is misschien dus minstens net zo belangrijk als de redematies en argumenten waarop zij is gestuwd.

Wat betekent dit voor mogelijke interventies om de intergenerationele overdracht van extreme ideeën tegen te gaan? Daar gaan we volgende week op in, in de laatste aflevering van de podcastserie *Van Ouder op Kind*. Bedankt voor het luisteren.

Deze podcastserie is een samenwerking van de Universiteit Leiden en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. De uitspraken in deze aflevering zijn gebaseerd op het

onderzoeksrapport *Van Ouder op Kind*, dat in 2021 is gepubliceerd door het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum. Het volledige rapport is vrij toegankelijk via de website van het WODC.

Aflevering 4 - Dilemma's bij Interventies: *Tower Hamlets v B*.

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht ontstaan voor de kinderen van extremistische ouders. Hoe ziet hun opvoeding eruit? Hoe waarschijnlijk is het dat zij uiteindelijk ook zelf het extreme gedachtegoed van hun ouders zullen omarmen? En zullen zij in de toekomst daadwerkelijk een dreiging gaan vormen? Mijn naam is Layla van Wieringen en ik werk als onderzoeker bij het Institute of Security and Global Affairs aan de Universiteit Leiden. Samen met mijn collega's Daan Weggemans, Katharina Krüsselmann en Marieke Liem doe ik onderzoek naar de intergenerationele overdracht van extreme ideologieën. Vorig jaar publiceerden wij het rapport *Van Ouder op Kind*, waarin we beschrijven wat er tot nu toe al bekend is over de overdracht van extremistische denkbeelden. In deze serie neem ik jullie mee in onze eerste bevindingen.

In de vorige aflevering bespraken we het losmaken van extreme denkbeelden. Waarom lukt dit sommige kinderen wel, zoals Omar Bin Laden, en anderen niet? Zoals we zagen, zijn er allerlei factoren die de kans vergroten of verkleinen dat extreme denkbeelden worden overdragen op kinderen. We zagen dat de factoren die deze kans verkleinen, ook wel beschermende factoren genoemd, wijzen op het belang van blootstelling aan andere leefwijzen en wereldbeelden. Kinderen die verschillende perspectieven en leren zien en respecteren, zullen waarschijnlijk minder makkelijk het extreme gedachtegoed van hun ouders overnemen – en zich hier eerder van distantiëren.

Welke implicaties heeft deze conclusie voor de preventie van intergenerationele overdracht? Welke lessen kunnen we hieruit trekken, wanneer we willen voorkomen dat kinderen negatief beïnvloed raken door de gewelddadige denkbeelden van hun ouders? In deze aflevering gaan we hier dieper op in. Ik bespreek wat we uit de literatuur weten over interventies in extreme gezinnen, en onderzoek welke dilemma's zich in de praktijk voordoen.

Hoe vaak er in Nederland interventies in extreme gezinnen plaatsvinden, weten we niet precies. Wel kunnen er verschillende maatregelen worden ingezet, waarvan gedwongen interventies zoals gezagsbeëindigende maatregelen het meest ingrijpend zijn. Dit zijn echter geen beslissingen die gemakkelijk gemaakt worden – omdat zij veel impact hebben op kinderen en hun ouders. Daarom dat in eerste plaats altijd wordt geprobeerd om kinderen vanuit het zogenoemde vrijwillig hulpverleningskader te helpen. Wanneer dat niet lukt, kan het gedwongen kader uitkomst bieden. In dat geval worden verschillende actoren betrokken bij de beslissing tot een interventie. Dit zijn onder meer de Raad voor de Kinderbescherming, gemeenten en wijkteams, Jeugdzorg, Veilig Thuis,

maatschappelijk werkers, het OM, de politie en de kinderrechter. Al deze actoren vertegenwoordigen een ander belang bij de beslissing tot interventie in een gezin. Maar ook zij worstelen soms met de vraag wat het beste is voor een kind dat opgroeit in een extreem milieu.

Ik vroeg een casusdeskundige die regelmatig met extreme gezinnen te maken krijgt, welke dilemma's zij tegenkomt.

[GT: “Als je naar de hechtingspsychologie kijkt... Kijk, kinderen houden in principe onvoorwaardelijk van hun ouders. Dat kan tijdelijk anders zijn: door een ruzie, de puberteit, enzovoorts. Maar een ouder blijft altijd een ouder voor zo'n kind, en tussen hen bestaat een onvoorwaardelijke relatie. Met een gezagsbeëindigende maatregel verstoort je die band. Dat maakt zo'n afweging superingewikkeld... Maar uiteindelijk doe je het natuurlijk nooit goed. Want haal je een kind uit huis, dan zet je de relatie tussen ouder en kind op het spel. Haal je hem niet uit huis, dan zijn de gevolgen misschien nog veel erger. Dat blijft een moeilijke ethische afweging”].

Deze dilemma's hoor ik ook in gesprekken met andere casusdeskundigen terug. Dat is begrijpelijk. Een kind is er over het algemeen bij gebaat om bij zijn ouders op te groeien. En bovendien staat het ouders in principe vrij om hun kinderen zo op te voeden, als zij zelf willen. Het is niet aan de overheid om zich te mengen in de keuzes die individuele ouders in hun opvoeding maken. Dat is, tenzij de ouders de ontwikkeling of het welzijn van de kinderen dusdanig in gevaar brengen, dat een interventie noodzakelijk is. Een radicaliseringsexpert verwoordt zijn visie als volgt:

[SS: “Kijk, je moet altijd als stok achter de deur wel die overheidsinstellingen en die maatregelen hebben. Maar die kunnen ook heel erg contraproductief werken. In jihadistische context zien we dat bijvoorbeeld in Frankrijk. In een aantal gevallen is daar eigenlijk te snel voor overheidsmaatregelen gekozen. Dat is zo ingrijpend. Zodra je die zwaarmacht van de overheid in die intieme privésfeer brengt moet je heel goed weten dat dat je 'last resort' is.”]

Een ander zegt hierover:

[MS: “Ja dat is een moeilijke afweging, want een interventie kan het wereldbeeld van zo'n gezin ook wel extra bevestigen. Als overheid ben je per definitie de vijand, dus dat kan wantrouwen en woede extra aanwakkeren. Een interventie kan heel verkeerd uitpakken, als je niet eerst heel erg inzet op de samenwerkingsrelatie met ouders”].

Dat interventies niet altijd succesvol zijn, blijkt ook uit de literatuur. Een casus die dit duidelijk laat zien, is de Britse rechtszaak van *The London Borough of Tower Hamlets* tegen B. Deze zaak speelde zich in 2015 af, in het Londense district Tower Hamlets. In deze zaak ging het over de toen zestienjarige B. en haar vijf broertjes en zusjes, die opgroeiden bij hun jihadistische vader en moeder. De ouders, die uitgesproken voorstander waren van Islamitische Staat, droegen hun gedachtegoed zeer actief aan hun kinderen over. Zo lieten zij hen regelmatig propaganda van IS zien, waaronder bloederige

onthoofdingsvideo's. Ook zouden zij hun kinderen hebben geleerd hoe zij een terroristische aanslag zouden moeten plegen, en hoe zij onder de radar van veiligheidsdiensten moeten blijven.

De zestienjarige B. besloot eind december 2014 af te reizen naar Syrië om zich aan te sluiten bij IS. Haar ouders waren op de hoogte van haar plannen, maar hielden haar niet tegen. Vlak voor haar vertrek werd B. aangehouden door de Britse politie. In de rechtszaak die volgde, pleitte de Londense autoriteiten voor haar uithuisplaatsing, en ook voor die van haar broertjes en zusjes. Volgens de openbaar aanklager was B's uitreisping het gevolg van haar extremistische opvoeding, waar zij ernstig psychologisch en emotioneel leed van ondervond. Niet lang daarna werd B inderdaad uit huis geplaatst en ondergebracht bij een pleeggezin. Daar ging het al snel fout: B voelde zich eenzaam en miste haar familie. Ze gleed weg in een depressie, waarin ze haar extremistische denkbeelden aangreep als haar enige houvast. Waar de uithuisplaatsing tot doel had om B los te weken van haar ouders' gedachtegoed, bleek het juist een katalysator in haar radicaliseringsproces. Niet lang daarna besloot de Londense rechtbank, op verzoek van de lokale autoriteiten, om de uithuisplaatsing ongedaan te maken. Ze mocht terug naar haar vader en moeder. In plaats van B weg te houden bij haar ouders, zou in het vervolg sterker worden ingezet B te stimuleren in haar ambitie om geneeskunde te studeren. Op de universiteit zou zij voldoende in aanraking komen met andere wereldbeelden en levenswijzen, die haar extremistische denkbeelden zouden kunnen temperen – zo was de gedachte. Ook zou het leven als student haar een nieuwe identiteit kunnen verschaffen, onafhankelijk van haar vader en moeder en hun denkbeelden.

Het is niet duidelijk hoe het nu met B gaat, en of zij zich inmiddels heeft weten los te maken van haar ouders' ideologie. Wel laat het verhaal van B zien hoe ingewikkeld het is om kinderen uit extremistische gezinnen te helpen. Uithuisplaatsing leek in deze casus een logische keuze: 'de ouders zijn blijkbaar de bron van het probleem, dus als we hun invloed beperken, lost de rest zich vanzelf op', zo zou je kunnen denken. Maar de werkelijkheid is weerbarstiger. Hoewel B ongetwijfeld te lijden had onder haar ouders' denkbeelden, had zij wél een goede band met hen, en maakte hun afwezigheid hun invloed juist sterker.

[stilte]

Dus wat werkt dan wél? De literatuur laat zien dat een alternatieve aanpak soms beter is. Hierbij staat niet het opbreken van het gezin, maar juist het stimuleren van contact met de buitenwereld centraal. Hiermee ontstaat namelijk ruimte voor tegengeluid. In aflevering drie van deze podcastserie zagen we al dat dat tegengeluid en blootstelling aan andersdenkenden een belangrijke factor is die de overdracht van extreme denkbeelden kan tegengaan. Dit was eigenlijk ook wat in de casus van B werd toegepast, toen de autoriteiten besloten om haar te stimuleren aan haar studie geneeskunde te beginnen. Ook het aanreiken van een alternatieve identiteit, die losstaat van de gezinssfeer, kan hierbij behulpzaam zijn. Zo leren kinderen dat zij méér zijn dan enkel het kroost van extreme ouders, en dat zij in hun leven andere keuzes mogen maken.

In de gesprekken met casusdeskundigen en experts komt de potentie van een alternatieve aanpak net zo zeer naar voren. Ook volgens hen is het uiteindelijk het beste om samen met betreffende ouders en kinderen het gesprek aan te gaan, en naar een passende oplossing te zoeken. Daarbij kan het contact met de buitenwereld gestimuleerd worden, vertelt één van hen:

[MV: “In mijn ervaring zijn extremistische moeders vaak heel goede moeders – met schone huizen, en met speelgoedjes en fruit. Prima moeders die echt van hun kind houden, dus waarom zou je hun kinderen dan uithuisplaatsen? Dat kan helemaal niet. Wat je wél kan doen is proberen om hen maatschappelijk actief te maken. Geef ze een rol. Verplicht ze om een stage te lopen, om aan het werk te gaan of een opleiding te doen, om vrijwilligerswerk te doen, of om in een bejaardentehuis te helpen. Daag ze uit. Doe het op een vriendelijke manier, maar doe het wél”]

Met gerechtelijke maatregelen moet dan ook zeer voorzichtig worden omgesprongen, zo stellen de meesten. Maar toch is het niet terecht om deze interventies geheel af te schrijven. Want de nationale veiligheid en het welzijn van kinderen is uiteindelijk ook een belang dat meespeelt.

[SS: “Kijk, wanneer kinderen echt in gevaar komen of wanneer er echt schade dreigt te worden aangebracht aan de ontwikkeling van kinderen, dan is het een ander verhaal. Dan komt de Raad van Kinderbescherming om de hoek kijken, en dat is dan heel terecht. Maar in beginsel moet de overheid denk ik ook goed weten waar zij *niet* tussen kan komen.”]

Tot slot de preventie van extremistische overdracht. Hoe zorgen we ervoor dat we dit zo snel mogelijk signaleren en vervolgens in de kiem smoren? Ik vroeg het aan een casusdeskundige.

[CB: “Waar wij momenteel tegenaanlopen, is dat wij consultatiebureaus willen trainen, om daar extra kennis en kunde op het gebied van radicaliseringsprocessen te brengen. Maar daar zijn mensen nu nog heel terughoudend in. Zij willen geen verrader zijn. Ook bij jeugdzorginstellingen zien we dat. Als iemand daar met een boerka naar binnen stapt, ja, dan weten ze echt niet wat ze daarmee aan moeten. Dat vinden ze heel spannend en eng. Maar de aller-vroegste signalen kun je juist opvangen bij consultatiebureaus en peuterspeelzalen en dergelijke. Dus daar moet eigenlijk gewoon een handelingskader voor komen”]

Leerplichtambtenaren en basisscholen zouden trainingen kunnen krijgen om bewustzijn over extremistische thuisscholing te genereren. Maar bovenal is meer vertrouwen in autoriteiten nodig, om de handelingsverlegenheid onder praktijkdeskundigen tegen te kunnen gaan, zo geven verschillende experts aan. Te vaak nog wordt radicalisering gezien als een intimiderend onderwerp waar je beter niet over kunt praten. Het zou in de preventie van intergenerationele overdracht helpen om dat taboe wat te verlichten. Op die manier wordt het voor betrokkenen makkelijker om zorgwekkende situaties te signaleren en om zich hierover uit te spreken. Dat gebeurt in de praktijk namelijk nog te weinig.

[MV: We zien dat zeker op scholen en onder leerkrachten nog veel angst is voor radicalisering. Het woord ‘radicalisering’ alleen al, dat kan al bijna niet: dan schieten ze helemaal in een kramp, daar willen ze niks mee te maken hebben. Dus nu wordt het vaak “ongewenst gedrag” genoemd, terwijl ze eigenlijk radicalisering bedoelen’].

[stilte]

Ons huidige kennis over mogelijk effectieve interventie- en preventiemethoden blijft desondanks beperkt. Er is nog nauwelijks gestructureerd onderzoek gedaan naar de langetermijneffecten van ingrijpen in extremistische gezinnen. En de kennis die we al wél hebben – zoals het belang van blootstelling aan andersdenkenden en het stimuleren van identiteitsvorming – laat zich moeilijk vertalen naar de beleidspraktijk. Want hoe kun je als overheid zorgen dat kinderen meer in aanraking komen met de buitenwereld, wanneer ouders er juist alles aan doen om hen daar weg te houden? En hoe groot moet het risico zijn voor kinderen enerzijds, en de nationale veiligheid anderzijds, om ingrijpen überhaupt te rechtvaardigen? Hier is momenteel nog geen duidelijk antwoord op. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen hoe kinderen uit extremistische gezinnen zich op langere termijn ontwikkelen, in hoeverre zij daadwerkelijk een dreiging zullen vormen, en hoe hun losmaken gestimuleerd kan worden.

En daarmee zijn we aan het einde gekomen van deze podcastserie. Bedankt voor het luisteren. Heb je vragen of opmerkingen naar aanleiding van deze serie? Of wil je meer te weten komen over ons vervolgonderzoek? Neem dan contact met mij op via l.van.wieringen@fgga.leidenuniv.nl

Deze podcastserie is een samenwerking van de Universiteit Leiden en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. De uitspraken in deze aflevering zijn gebaseerd op het onderzoeksrapport *Van Ouder op Kind*, dat in 2021 is gepubliceerd door het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum. Het volledige rapport is vrij toegankelijk via de website van het WODC.